

A1. Η αρετή αναφέρεται στα «πάθη» και στις «πράξεις», στα οποία η υπερβολή αποτελεί λάθος και ψέγεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό. Και τα δύο αυτά πάνε μαζί με την αρετή. Ένα είδος μεσότητας λοιπόν είναι η αρετή, καθώς έχει για στόχο της το μέσον. Επιπλέον, το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), το σωστό όμως γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το άλλο είναι δύσκολο· είναι εύκολο, πράγματι, να αποτύχεις στο στόχο σου και είναι δύσκολο να τον πετύχεις)· γι' αυτό το λόγο λοιπόν η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικά της κακίας και η μεσότητα της αρετής.

«Καλοί με ένα μόνο τρόπο, κακοί με πολλούς τρόπους».

B1. Ο Αριστοτέλης παρουσιάζοντας την αντίθεση ανάμεσα στο **λάθος** («*ἀμαρτάνειν*»), που γίνεται με πολλούς τρόπους και είναι σχετικό με την υπερβολή και την έλλειψη, και το **σωστό** («*κατορθοῦν*»), που γίνεται με ένα μόνο τρόπο και είναι σχετικό με τη μεσότητα, επικαλείται τη διδασκαλία των Πυθαγορείων για τις αντίθετες μεταξύ τους δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο. Έτσι, στα αντίθετα ζευγάρια του πίνακα με τις δέκα αρχές των Πυθαγορείων βρίσκονται οι έννοιες *αγαθόν* - *κακόν* και αντίστοιχα ζευγάρια εναντίων τα : *πέρας*- *άπειρον* και *εν* - *πλήθος*, που χρησιμοποιεί στο συλλογισμό του ο Αριστοτέλης.

Κατά τον Αριστοτέλη:

Το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους,

το λάθος είναι εύκολο,

το κακό και το άπειρο πάνε μαζί,

γινόμαστε κακοί με χίλιους τρόπους.

(Άρα η υπερβολή και η έλλειψη γίνονται εύκολα και με πολλούς τρόπους και συνδέονται με την κακία)

Το σωστό γίνεται με ένα μόνο τρόπο, το σωστό είναι δύσκολο, το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο, γινόμαστε καλοί με ένα μόνο τρόπο.

(Άρα η μεσότητα είναι κάτι το δύσκολο, γίνεται με ένα τρόπο και είναι χαρακτηριστικό της αρετής).

Αναλυτικότερα, το να κάνουμε λάθος («τό κακόν» των Πυθαγορείων) είναι κάτι που μπορεί να συμβεί με πολλούς τρόπους («πλήθος» των Πυθαγορείων), γιατί το κακό (δηλαδή το να κάνουμε λάθος) ανήκει στο χώρο του αδιαμόρφωτου και του χωρίς όρια. Δηλαδή οι κακές πράξεις είναι «άπειρες», και το άπειρο προκαλεί δέος στην ανθρώπινη λογική, είναι κακό. Και

οι τρεις έννοιες (κακόν, πλήθος, άπειρον) στις οποίες αναφέρεται ο Αριστοτέλης βρίσκονται στην ίδια στήλη των δέκα αρχών των Πυθαγορείων.

Αντίθετα, το να πετύχουμε το στόχο, το ορθό, (το «άγαθόν» των Πυθαγορείων) γίνεται με έναν τρόπο (το «έν» των Πυθαγορείων), γιατί το αγαθό, το να πετύχουμε δηλαδή το στόχο μας, βρίσκεται μέσα σε ορισμένα όρια («πέρας» των Πυθαγορείων).

Επομένως, το αγαθό, οι καλές πράξεις, έχουν καθορισμένα όρια, είναι σύμμετρες και τέλειες, γιατί αυτό που έχει πέρας θεωρείται τελειότερο από το άπειρο και άμορφο. Ακόμη και ο θεός των Πυθαγορείων είναι «πεπερασμένος», όχι «άπειρος». Και οι τρεις έννοιες («αγαθόν, εν, άπειρον») βρίσκονται στην ίδια στήλη και σε θέση αντίθεσης με τις έννοιες «κακόν, πλήθος, πέρας». Γι' αυτό το ένα είναι εύκολο (να αποτύχουμε στο στόχο μας) και το άλλο δύσκολο (να επιτύχουμε στο στόχο μας). Για τον ίδιο λόγο η υπερβολή και η έλλειψη είναι γνωρίσματα της κακίας, ενώ γνώρισμα της αρετής είναι η μεσότητα.

Οι δέκα αρχές των Πυθαγορείων

Οι δέκα αρχές των Πυθαγορείων, στις οποίες κάνει αναφορά ο Αριστοτέλης, μιλώντας για τις αντίθετες μεταξύ τους δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο, είναι οι εξής:

πέρας	άπειρον
περιττόν	άρτιον
έν	Πλήθος
δεξιόν	άριστερόν
άρρεν	Θήλυ
ήρεμοῦν	κινούμενον
Εὐθύ	καμπύλον
Φῶς	σκότος
άγαθόν	κακόν
τετράγωνον	έτερόμηκες

Είναι φανερό ότι οι έννοιες που βρίσκονται αριστερά είναι σύστοιχες με την έννοια του «αγαθού» και όσες βρίσκονται δεξιά είναι σύστοιχες με την έννοια του «κακού».

Μετά τη φιλοσοφία και η ποίηση έρχεται να ενισχύσει την άποψη του Αριστοτέλη: «καλοί μονάχα μ' έναν, κακοί με κάθε τρόπο». Ο στίχος αυτός μας θυμίζει την παροιμία «ένας ο δρόμος του θεού και χίλιοι του διαβόλου». Ο στίχος που παρεμβάλλεται (έσθλοί μέν γάρ

άπλως, παντοδαπώς δέ κακοί), άγνωστης προέλευσης, δείχνει ότι η καλοσύνη είναι μία και απλή, ενώ οι δρόμοι της κακίας πολλοί και ποικίλοι. Στο στίχο αυτό τονίζεται ότι οι άνθρωποι οδηγούνται στην κακία μέσα από την υπερβολή, κάνοντας δηλαδή πράξεις και ενέργειες σε υπερβολικό βαθμό ή αντίθετα παραλείποντας να κάνουν αυτά τα οποία πρέπει. Η ζωή του ενάρετου είναι μετρημένη και σταθερή, καθώς ο ενάρετος είναι προσηλωμένος σε σταθερές αρχές και αξίες και επιδιώκει πάντα το μέτρο. Η πορεία είναι μία. Αντίθετα, υπάρχουν πολλές διαβαθμίσεις πάνω από το μέτρο για αυτούς που το ξεπερνούν καθώς και κάτω από το μέτρο γι' αυτούς που υπολείπονται (το νόημα του στίχου αυτού είναι το ίδιο με αυτό των παροιμιακών εκφράσεων, όπως: ένας ο δρόμος του θεού και χίλιοι του διαβόλου, ο διάβολος έχει πολλά ποδάρια κ.λπ.).

B2. Ο Αριστοτέλης φτάνει πλέον σε έναν ορισμό της αρετής, σύμφωνα με όσα έχουν ειπωθεί ως τώρα. Παρακολουθούμε, λοιπόν, τα στοιχεία εκείνα που προσδιορίζουν την έννοια της αρετής:

«έξις»: Η αρετή, πρώτα απ' όλα, θεωρείται από τον Αριστοτέλη έξις. Η έννοια της έξεως έχει αναλυθεί σε προηγούμενη ενότητα: πρόκειται για ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, το οποίο έχει αποκτηθεί από τον άνθρωπο, ύστερα από διαρκή επανάληψη των αντίστοιχων ενεργειών. Οι έξεις είναι καλές και κακές και τις αποκτά ο άνθρωπος με το να προβαίνει διαρκώς στις αντίστοιχες καλές ή κακές πράξεις. Όταν, λοιπόν, ο άνθρωπος εθιστεί στο να πράττει ενάρετες πράξεις, τότε αποκτά ως μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του την αρετή. Υπενθυμίζουμε ότι ο Αριστοτέλης είχε σημειώσει ότι για να θεωρηθεί πως κάποιος κατέχει πλέον κάποια έξιν δεν αρκεί να προβαίνει στις ανάλογες ενέργειες, αλλά χρειάζεται και να αισθάνεται συγκεκριμένα συναισθήματα, όταν κάνει τις ενέργειες αυτές. Δηλαδή, για να πούμε ότι κάποιος είναι δίκαιος, έχει, δηλαδή, ως μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του (έξις) τη δικαιοσύνη, δε φτάνει να κάνει απλώς δίκαιες ενέργειες, αλλά πρέπει, παράλληλα, να αισθάνεται και ικανοποίηση με αυτές.

«προαιρετική»: Στο σημείο αυτό, ο Αριστοτέλης προσθέτει μία πολύ σημαντική έννοια, αυτή της προαίρεσης. Προαίρεση σημαίνει **ελεύθερη επιλογή από την πλευρά του ανθρώπου**. Σε καμιά περίπτωση ο φιλόσοφος δε βλέπει την ηθική συμπεριφορά και την αρετή ως το αποτέλεσμα κάποιου εξαναγκασμού. Η αρετή δεν μπορεί να γίνει στάση ζωής ενός ανθρώπου μέσω της πίεσης και της βίας. Αποτελεί προσωπική, ελεύθερη και συνειδητή επιλογή. Ο κάθε άνθρωπος θα επιλέξει μόνος του αν θα πορευτεί στο δρόμο της αρετής ή όχι. Βλέπουμε, λοιπόν, πόσο μεγάλη αξία έδινε ο Αριστοτέλης στην πνευματική ελευθερία του ανθρώπου και πως αποστρεφόταν οποιαδήποτε μορφή εξαναγκασμού του, έστω κι αν αυτή στόχευε στην ηθική συμπεριφορά του. Ήθελε έναν άνθρωπο ελεύθερο, λογικά σκεπτόμενο, ο οποίος θα επέλεγε την ηθική συμπεριφορά, επειδή ο ίδιος θα αισθανόταν την ανάγκη να πορευτεί με οδηγό του την ηθική. Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε άνθρωπος θα ήταν ο ίδιος ο αποκλειστικός υπεύθυνος των ενεργειών του και των αποτελεσμάτων αυτών των ενεργειών. Ο Αριστοτέλης, σε αρκετά σημεία των έργων του, κάνει λόγο για την προαίρεση, την ελεύθερη επιλογή του πολίτη. Ειδικά για το θέμα της αρετής, η προαίρεση θεωρείται ως ο

ένας από τους τρεις αναγκαίους όρους, για να θεωρηθεί ότι κάποιος την κατέχει. Συγκεκριμένα, για να χαρακτηριστεί μια πράξη ως ενάρετη, πρέπει να τηρούνται τρεις προϋποθέσεις:

α. Προαίρεση: δηλαδή, ελεύθερα να επιλέγει την ενάρετη πράξη ο πολίτης.

β. Ειδώς: δηλαδή, συνειδητά να επιλέγει ο άνθρωπος την τέλεση της πράξης του. **γ. Βεβαίως και άμετακινήτως:** δηλαδή, ο άνθρωπος να είναι σίγουρος και αμετακίνητος στην επιλογή του να προβεί στην ενάρετη πράξη.

«έν μεσότητι ούσα»: Άλλο ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει την αρετή είναι η μεσότητα, έννοια για την οποία έκανε εκτενή λόγο ο Αριστοτέλης στις προηγούμενες ενότητες. Δηλαδή, ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να συμπεριφερθεί σχετικά με ένα θέμα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, οι οποίοι κινούνται από την έλλειψη μέχρι την υπερβολή. Από όλους αυτούς, μόνο αυτός που βρίσκεται στο μέσο είναι ο σωστός και αυτός που χαρακτηρίζει την πράξη ως ενάρετη. Για παράδειγμα, η σπατάλη είναι υπερβολή, η φιλαργυρία έλλειψη και μόνο αυτό που βρίσκεται στο μέσο, δηλαδή η οικονομία είναι η σωστή πράξη και, επομένως, η σύμφωνη με την αρετή. Το ίδιο ισχύει με πολλές συμπεριφορές και συναισθήματα, όπως έχουμε ήδη δει, για παράδειγμα, θρασύτητα - δειλία - ανδρεία, ακολασία - αναισθησία - σωφροσύνη κ.λπ.

«τῆ πρός ἡμᾶς»: Η μεσότητα, στην οποία βρίσκεται η αρετή, είναι η μεσότητα με κριτήριο τον άνθρωπο. Υπενθυμίζουμε ότι ο Αριστοτέλης είχε πει ότι το μέσο μεταξύ δύο ακροτητών μπορεί να εντοπιστεί με υποκειμενικά (πρός ἡμᾶς) κριτήρια ή με αντικειμενικά κριτήρια. Ενώ, για παράδειγμα, το έξι είναι το μέσο μεταξύ του δύο και του δέκα με αντικειμενικά κριτήρια, όταν γίνεται λόγος για την ποσότητα τροφής που πρέπει να λάβουν δύο άνθρωποι, το μέσο ανάμεσα στο δύο και το δέκα δεν είναι πάντα το ίδιο, το έξι. Δηλαδή, αν οι δύο μνες τροφής είναι λίγο φαγητό και οι δέκα μνες είναι πολύ φαγητό για δύο ανθρώπους, έναν αδύνατο άνθρωπο και ένα σωματώδη αθλητή (Μίλων), τότε οι έξι μνες μπορεί να είναι πολλή τροφή για τον πρώτο (ο οποίος μπορεί να χρειάζεται τρεις - τέσσερις μνες) και λίγη τροφή για το δεύτερο (ο οποίος μπορεί να χρειάζεται επτά - οκτώ μνες). Ως προς το μέσο της αρετής, αυτό καθορίζεται με κριτήριο τον άνθρωπο. Επομένως, ως το σημείο αυτό του ορισμού, φαίνεται ότι η αρετή είναι μία έννοια υποκειμενική, καθώς ο κάθε άνθρωπος μπορεί με τα δικά του κριτήρια να προσδιορίζει τι είναι υπερβολή, τι έλλειψη και τι μέσον. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι η δυσκολία περιγραφής μιας πράξης ως ενάρετης ή όχι θα ήταν μεγάλη. Στη συνέχεια, όπως θα δούμε, ο Αριστοτέλης θα προσπαθήσει να περιορίσει την υποκειμενικότητα ως προς τον προσδιορισμό της αρετής και να εισάγει κάποιο κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο θα είναι δυνατόν να προσδιοριστεί αντικειμενικά η έννοια της αρετής.

«ώρισμένη λόγῳ»: Στο σημείο αυτό, ο Αριστοτέλης έρχεται να δείξει ότι η αρετή δεν είναι μια έννοια τόσο υποκειμενική, όσο είχε φανεί μέχρι το σημείο αυτό του ορισμού του. Ως εδώ, λοιπόν, είχε λεχθεί ότι η αρετή είναι η μεσότητα που ορίζεται με κριτήριο τον άνθρωπο. Αυτό θα επέτρεπε στον κάθε άνθρωπο, όπως είπαμε, να ορίσει με το δικό του τρόπο την αρετή. Τώρα, όμως, συμπληρώνει ο Αριστοτέλης, ότι η μεσότητα ορίζεται με κριτήριο το λόγο, τη

λογική. Δηλαδή, ο εντοπισμός του σημείου εκείνου, που θα χαρακτηριστεί ως το μέσο μεταξύ δύο ακροτητών, δεν μπορεί να θεωρηθεί εύστοχος, αν γίνει από ένα μη λογικό άνθρωπο, αλλά μόνο αν γίνει με οδηγό το Λόγο. Ο Αριστοτέλης, σε αρκετά σημεία του έργου του, κάνει αναφορά στη λογική, ως τη δύναμη εκείνη που πρέπει να υπαγορεύει τον τρόπο ενέργειας του ανθρώπου. Λέει χαρακτηριστικά σε άλλο σημείο των «*Ηθικών Νικομαχείων*» ότι «*ή μετά τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετὴ ἐστίν*», δηλαδή ότι η αρετή είναι ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, μια συνήθεια που έχει αποκτήσει ο άνθρωπος, η οποία απορρέει από την εφαρμογή της λογικής. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο Αριστοτέλης έχει αναφέρει τους τρεις όρους, οι οποίοι πρέπει να υπάρξουν, ώστε ο άνθρωπος να γίνει ενάρετος και να αποκτήσει την ηθική:

α. Αρχικά, είναι ο **νόμος**, ο οποίος θέτει ως στόχο να συνηθίσει τον άνθρωπο να ενεργεί ηθικά (ενότητα 3).

β. Εν συνεχεία, και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, είναι η **συνήθεια**, η οποία οδηγεί τον άνθρωπο στην απόκτηση της αρετής, δηλαδή ο εθισμός στη συνεχή επανάληψη των ηθικών πράξεων (ενότητες 2,3,4).

γ. Τέλος, είναι η **λογική**, η φρόνηση, η οποία βοηθά το νόμο, τελειοποιεί το έργο του, καθώς επιβάλλει στον άνθρωπο να λειτουργεί σύμφωνα με τον ενδεδειγμένο ηθικό τρόπο.

Ωστόσο, όσο κι αν ο Αριστοτέλης προσπάθησε να περιορίσει την υποκειμενικότητα του χαρακτήρα της αρετής με την αναφορά στο Λόγο, δεν μπορούμε να πούμε ότι έχει επιτευχθεί ένας πλήρως αντικειμενικός προσδιορισμός της έννοιας αρετή, καθώς και η έννοια της λογικής ίσως είναι κάπως υποκειμενική. Αυτό που σε κάποιον φαίνεται λογικό, σε κάποιον άλλο ίσως δε φαίνεται εξίσου λογικό. Στη συνέχεια, ο φιλόσοφος θα επιχειρήσει να δώσει ακόμα πιο αντικειμενικό περιεχόμενο στον όρο αρετή.

«*ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν*»: Η λογική, λοιπόν, για την οποία έγινε λόγος προηγουμένως και η οποία είναι το κριτήριο, με το οποίο προσδιορίζεται η μεσότητα, δεν είναι η λογική ενός οποιουδήποτε ανθρώπου, καθώς, όπως είπαμε προηγουμένως, δε φαίνεται λογικό πάντα το ίδιο πράγμα σε όλους τους ανθρώπους. Αντιθέτως, ο φρόνιμος άνθρωπος, ο γνωστικός είναι εκείνος που ορίζει τι είναι και τι δεν είναι λογικό. Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, περιορίζει ακόμα περισσότερο την υποκειμενικότητα που υπάρχει στον ορισμό της αρετής και φτάνει σε ένα πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο της έννοιας αυτής.

Πρέπει να γνωρίζουμε ότι ο φιλόσοφος, γενικά στο έργο του, προβάλλει πολύ την αξία της φρόνησης και το μεγαλείο του φρόνιμου ανθρώπου. Όπως λέει, στο φρόνιμο άνθρωπο ενώνονται και συνυπάρχουν όλες οι αρετές. Όταν υπάρχει η φρόνηση, όλες οι αρετές θα υπάρξουν, και αν λείπει μια αρετή, αποδιοργανώνεται το όλον. Επομένως, ο φρόνιμος άνθρωπος, αφού είναι ο μόνος που έχει όλες τις αρετές, είναι ο μόνος που είναι πλήρης, που δεν του λείπει τίποτα, που φανερώνει το πώς πρέπει να λειτουργεί ο άνθρωπος σε κάθε

περίσταση. Έτσι, ο ηθικά σπουδαίος άνθρωπος αποτελεί το μέτρο σύγκρισης με τους άλλους ανθρώπους.

Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, ολοκλήρωσε τον ορισμό της αρετής, έχοντας επιτύχει σε ένα σημαντικό βαθμό να δώσει ένα συγκεκριμένο και αντικειμενικό περιεχόμενο στον ορισμό και να αποφύγει έναν ορισμό που θα είχε έντονο το στοιχείο της υποκειμενικότητας και που θα επέτρεπε στον κάθε άνθρωπο να προσδιορίσει με ένα δικό του τρόπο την αρετή. Βέβαια, η απόλυτη αντικειμενικότητα δεν έχει επιτευχθεί, καθώς και η έννοια της φρόνησης, της σύνεσης, είναι μία έννοια που μπορεί να επιδέχεται διαφορετικής προσέγγισης.

B3. Βλ. σχολ. βιβλίο σελ. 147 «Η παράδοση λέει πως όταν έφευγε ο Αριστοτέλης από την Αθήνα ... υπαινιγμό στη θανατική καταδίκη και το θάνατο του Σωκράτη».

B4. σχέση: έξις

ανόρθωση: κατορθούται

καθαίρεση: προαιρετική

απάθεια: πάθει

υπόλοιπο: έλλειψις

διαβλητός: υπερβολή

εικαστικός: είκαζον

ουσία: ούσα

πρακτική: πράξεσι

ραστώνη: ράδιον

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Αν ζήσω περισσότερο χρόνο, ίσως παραστεί ανάγκη να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος και να βλέπω και να ακούω λιγότερο και να σκέφτομαι δυσκολότερα (χειρότερα) και να μαθαίνω δυσκολότερα και να ξεχνώ εύκολα, και από αυτούς που πρωτύτερα (πριν) ήμουν καλύτερος, τώρα να γίνομαι χειρότερος· αλλά βέβαια αν δεν αισθάνομαι αυτά η ζωή μου θα γινόταν αβίωτη, ενώ αν τα αντιλαμβάνομαι όμως πώς δεν θα υπάρξει ανάγκη να ζω χειρότερα και λιγότερο ευχάριστα; Αλλά βέβαια αν πεθάνω άδικα, γι' αυτούς που με σκότωσαν άδικα αυτό θα ήταν ντροπιαστικό· γιατί αν είναι ντροπή το να αδικεί κανείς, πώς δεν είναι ντροπή το να κάνεις οτιδήποτε άδικο;

Γ2.πλείω: τοῖς πολλοῖς

Γήρως: τῷ γήρα

Δυσμαθέστερον: τήν δυσμαθῆ

Ταῦτα: τούτους

ἐμέ: ὑμῶν

ὄραν: ἑώρα

ἀποβαίνειν: ἀπόβηθι

γίνεσθαι: γενοίμεθα

αἰσθανόμενον: ἤσθηνται / ἤσθημένοι εἰσιν

ἀδικεῖν: ἀδικῆσαι

Γ3α. ἐπιτελεῖσθαι: τελικό ἀπαρέμφατο, υποκείμενο της ἀπρόσωπης ἐκφρασης ἀναγκαῖον ἔσται

Πρότερον: επισηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ῥήμα ἦν

Τούτων: γενική συγκριτική ἀπό το χεῖρω

ἀβίωτος: κατηγορούμενο στο «βίος» ἀπό το ἄν εἶη

ἐμέ: αντικείμενο της μετοχής «ἀποκτεῖνασι»

ὅτιοῦν: αντικείμενο του τελικού ἀπαρεμφάτου ποιεῖν

Γ3β. αἰσθανομένω: Ὑποθετική μετοχή που σχηματίζει λανθάνοντα υποθετικό λόγο της ἀπλής σκέψης του ομιλητή με την ἐξάρτηση ἀβίωτος ἄν εἶη

μετατροπή της μετοχής σε πρόταση: εἰ μή αἰσθανοίμην ταῦτα, ἀβίωτος ἄν εἶη ὁ βίος.